

Tone Pavček

Čas duše, čas telesa

Založba Mihelač, Ljubljana 1994 (Zbirka Brevir)

Pavček je v slovenski bralni zavesti trdno ustaljen predvsem kot pesnik. Ta njegova temeljna naravnost – lirskost – odločilno vpliva tudi na značaj njegove esejistike: knjiga *Čas duše, čas telesa* je zbirka esejev, ki je kot celota močno literarizirana, zaznamovana z osebno izpovednostjo, intimno meditacijo in memoarskostjo. Jezikovni stil je bodisi poetičen bodisi preprosto kramljajoč s fiktivnim bralcem. Polemičnost in diskurzivnost neprestano prehajata v orise osebnih doživetij, tok misli se fragmentira, enostavni priredni prozni stavki spontano silijo v verz (lasten ali citiran) ali pa, nasprotno, dobimo vtis, da beremo pesem v prozi – predvsem zaradi pogoste rabe ritmičnih paralelizmov in drugih pesniških stilnih sredstev – metafor, metonimij in komparacij. In tudi če Pavček posveča veliko pozornosti splošnim temam slovenstva, kulture in literature (ponavadi so vse tri združene v enem samem eseju), je knjiga bolj kot kritika slovenske topoumnosti, potrošniške zaslepljenosti, karakternih slabosti in izgubljanja kulturne identitete zanimiva kot rekapitulacija Pavčkove lastne eksistencialne in moralne problematike (ki se z omenjenimi tremi temami neprestano prepleta).

Če se je namreč pesnik pred štirimi desetletji v literarni javnosti pričel uveljavljati kot predstavnik intimistične poezije, poudarjajoč zgolj svojo individualnost, ki je (skoraj) popolnoma osvobojena vezi s konkretnim časom in prostorom, se zreli Pavček iz subjektivne osamljenosti obrača v družbeno stvarnost, išče zveze z zgodovinskim dogajanjem, skratka, zaznamuje ga zavest, da njegovo existenco močno določa tudi nacionalna pripadnost (to je zaradi političnih sprememb seveda že nekako samoumevno). Tu pa se opazi svojevrstno protislovje: Pavček je namreč dokončno presegel intimni ontološki nemir, obup, negotovost in resignacijo, ki so kmalu po navalu mladostniškega vitalizma pričeli bistveno opredeljevati njegovo liriko. Kot pripadnik nacionalne skupnosti ostaja še naprej romantično razdvojen med idealom in stvarnostjo, iluzijo in deziluzijo. Podoba slovenstva, toliko desetletij hvaljena in opevana, se je po desetih dneh edinstvene sloge v boju za suverenost spridila v kup strankarskih razprtij, egoizma, sovražnosti, ksenofobije, utrjevanja moči in omejenega moralizma.

Bogoiskateljske tematike, ki jo najpogosteje sugerira platonično-krščanski dualizem duše in telesa, večnega in minljivega, pri Pavčku skoraj ne zasledimo. Pesnik ostaja tak, kot ga poznamo iz zbirk *Poganske hvalnice*, *Dediščina*, *Iskanje sveta*: s srcem, glavo in telesom pripet na čutno zaznavno, na materijo v najosnovnejšem pomenu besede, se pravi na zemljo, v kateri je skrita vsa transcendenca (zato tudi ni naključje, da se zbirka esejev prične z dolgo idilično-patetično himno dolenski pokrajini). Narava in elementarni človek sta bila in ostajata, poleg literature seveda, Pavčkovi najvišji duhovni vrednoti. V naravi pa je vse življenje, vključno s človeškim, podvrženo večni minljivosti, neprestanemu spreminjanju, preoblikovanju in presnavljanju. Pri Pavčku ne gre za vprašanje primata duše ali telesa; duša in telo sta združena v enost s kategorijo časa. Čas pri Pavčku pa je manihejsko razklan na svetlobo in temo; in časovnost je hkrati tudi tisto, kar človeškemu bivanju daje smisel. S perspektivo smrti, končnosti, se človek očiščuje ter presega dvom, trpljenje in bolečino, iz teme se obrača k svetlobi in se s tem odpira sočloveku. "*Smrt je rodovitna*," kajti življenje, "*najsi bo še tako bedno in revno, je zmeraj neskončno več od nič*." Logični sklep te misli je – kaj neki drugega – preprosta *joie de vivre* in v skladu z njo postulat dionizične kulture: spoznavaj svoje telo in se ga veseli (pa čeprav ti utegne kdaj pa kdaj tudi kakšno zagosti in te neprijetno izdati – odvisno pač od tega, "*kar je ženska moškemu: zla usoda ali dobri angel*"). V ljubezenski ekstazi – času svetlobe – telo premaguje snov in se združuje z duhom.

Kot posamezniki torej lahko preživimo le v spominu zanamcev, tako kot sami obstajamo le napol brez spomina na mrtve prednike ("*mrtvi postajajo zvezde ... mrtvi živijo v nas ... brez njih, mrtvih, smo mrtvi sami v sebi*"). Tu tiči tudi vzrok za Pavčkove neprestane nostalgije retrospekcije, za vračanje h koreninam lastnega rodu, k spominom na otroška leta, mater in očeta. Umik v preteklost, vrnitev k mrtvim (ne nazadnje sodijo sem tudi spomini na literarne ustvarjalce – Kocbeka, Gradnika, Udoviča, Ahmatovo, Zupana in še nekatere) pomeni le ponovni zasuk k samemu sebi.

Kot nacionalna skupnost smo se svetlobi in večnosti (spet relativni, saj gre seveda le za zgodovino) zapisali s kulturo in literaturo ("*z lučjo /tiskane/ besede ... /smo/ dali stvari, ki se ji reče odtelej slovenstvo, dušo ... Premagan je bil molk ... Začelo se je življenje ... Pesem je dvogovor z večnostjo ...*"). Vprašanje, ki ob tem vznemirja Pavčka, pa se glasi: ali bo slovenski narodni duši in jeziku kot njenemu organu uspelo premagati temo, v katero je pogreznjena sedanost? Po skepsi in pesimizmu sodeč, očitno ne.

Kljub obilici sentimenta in patetike, ki vseskoz prežemata eseje in ki le redko postaneta avtorefektirana ter se umakneta ironiji, je treba Pavčka vendarle zaradi nečesa občudovati: zaradi moči in volje, da ostaja dosleden sam v sebi, nonkonformist, izrinjen in distanciran do čredništva in institucionalizma v kakršnikoli obliki: politični, religiozni ali kulturniški.

Nataša Bavec